

Staat van de *Protestantse Gemeente Voorschoten*
Adviesrapport

Ds. Suzan ten Heuw
E-mail: estenheuw@hotmail.com

Voorschoten, 3 augustus 2017

Protestantse Gemeente Voorschoten, Voorschoten

Inhoudsopgave

1.	Opdracht	5
2.	Werkwijze en uitgangspunten.....	5
	<i>Werkwijze</i>	<i>5</i>
	<i>Uitgangspunten</i>	<i>5</i>
3.	Inleiding.....	5
	<i>Signatuur</i>	<i>5</i>
	<i>Structuur.....</i>	<i>6</i>
4.	Algemeen	6
	<i>Ruimte maken voor verschillen</i>	<i>6</i>
	<i>Identiteit: scherpere profilering PGV, verbreding en modernisatie</i>	<i>6</i>
	<i>Pluralisme als PKN-breed fenomeen</i>	<i>7</i>
	<i>Terug naar de kern en goede motieven</i>	<i>7</i>
	<i>In de voetsporen van de PKN?</i>	<i>8</i>
	<i>Voorlopige vooruitblik</i>	<i>9</i>
5.	Gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientwintig tot vijftig jaar	9
	<i>Visueel.....</i>	<i>9</i>
	<i>Welkomstbeleid nieuwkomers.....</i>	<i>11</i>
	<i>Verdieping</i>	<i>11</i>
	<i>Profielchets vijftientwintig- tot vijftigjarigen.....</i>	<i>11</i>
	<i>Centrum voor ontmoeting en zingeving</i>	<i>11</i>
	<i>Digitaal portaal.....</i>	<i>12</i>
	<i>Kinderkoor</i>	<i>12</i>
6.	Pastoraat	12
	<i>Voor- en nadelen aanbodgericht pastoraat casus wijk drie 'Het Kruispunt'</i>	<i>12</i>
	<i>Indeling naar expertise en pastorale steunvragen</i>	<i>13</i>
	<i>Duidelijke profielbeschrijvingen</i>	<i>13</i>
	<i>Smoelenboek.....</i>	<i>14</i>
	<i>Sturing, signaalfunctie en sleutelfiguren voor beleid en bestuur.....</i>	<i>14</i>
	<i>Theoretische vorming: pastorale educatie</i>	<i>14</i>

	<i>Gezamenlijke activiteiten voor ouderen</i>	14
	<i>Pastoraal werker</i>	15
	<i>Profiel</i>	15
7.	Verhouding liturgie en theologie	15
8.	Samenstelling en vergadercultuur kerkenraad	16
	<i>Gedragscode en gelijke afspiegeling gemeente</i>	16
	<i>Democratisch model</i>	16
	<i>De ondersteunende rol van de kerkenraad</i>	16
	<i>Gemeenteleden centraal en het bevragen op goede motieven</i>	17
9.	Onafhankelijke klachtencommissie	17
	<i>Klachten gericht adresseren</i>	17
10.	Rol van waardering	17
	<i>Uitgesproken en getoonde waardering</i>	17
11.	Samenwerking met het dorp Voorschoten	18
	<i>Cultuur, oecumene en diaconaat</i>	18
	<i>Uitgangspunten: zichtbaarheid, aansluiting lokale context en een vraaggerichte benadering</i>	18
	<i>Twee kleine voorbeelden</i>	18
	<i>Kenmerk: vrijwilligers- en verenigingencultuur</i>	19
	<i>Contact met college van B&W en deelname ondernemersvereniging</i>	19
	<i>Voorbeelden samenwerkingspartners</i>	20
	<i>Albert Heijn</i>	20
	<i>De Openbare Bibliotheek</i>	20
	<i>MusiCultura en Voorschoten Jazz Culinair</i>	20
	<i>Sociale achterstand</i>	20
	<i>Vergrijzing</i>	21
	<i>Diaconale en pastorale activiteit voor kwetsbare doelgroepen in Voorschoten</i>	21
	<i>Hometeam</i>	22
	<i>Studenten</i>	22
	<i>Expats</i>	22
12.	Samenwerking Leiden en Wassenaar	22

13.	Ontlasting huidige predikanten	23
14.	Begrippenlijst.....	23

1. Opdracht

De vierledige opdracht die ik per 1 februari 2017 van de kerkenraad ontving en die de aanleiding is voor dit onderzoek, was: een, exploreer en organiseer activiteiten die de sociale cohesie tussen gemeenteleden bevordert en richt je daarbij in het bijzonder op jonge gezinnen. Twee, ontwikkel een nieuwe opzet en organisatie van het pastoraat met draagvlak bij de gemeente, de pastorale raden, het predikantenteam en de kerkenraad. Drie, onderzoek en pionier met mogelijkheden voor binding met de dorpsgemeenschap. Vier, breng op basis van deze drie opdrachten een advies uit dat leidend zal zijn voor de invulling van een vacature. Ik heb de opdracht binnen een aanstelling van 0,4 fte uitgevoerd.

2. Werkwijze en uitgangspunten

Werkwijze

In dit rapport heb ik geprobeerd zicht te krijgen op spanningen, kansen en uitdagingen waarvoor de *Protestantse Gemeente Voorschoten* (PGV) staat. Dat heb ik gedaan door te kijken naar de historie van de PGV, de profielen van de predikanten via het *Jaarboek 2015-2016* van de *Protestantse Kerk in Nederland* (PKN), de gegevens in de *Leden Registratie van de Protestantse Kerk* (LRP) van gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar, het gemeentelijke en diaconale beleidsplan van de PGV door te nemen, communicatie met en organisatie van activiteiten voor vijftientigplussers, deelname aan diverse activiteiten en gremia binnen de PGV, kennis te nemen van de jeugdactiviteitenkalender en het jaarprogramma van de PGV, edities van de *Kerkklok* vanaf 2015 door te nemen, de weekbrieven, website en de *Facebook*-pagina van de PGV te raadplegen, het lezen van berichtgeving in lokale kranten zoals het *Voorschotens Nieuwsblad*, *Groot Voorschoten* en de *Voorschotense Krant*, het bestuderen van de dorpsprofielen van Voorschoten en Wassenaar, en actieve gespreksvorming met zowel betrokken, minder betrokken als niet meer betrokken gemeenteleden, collegae predikanten van de PGV en de *Protestantse Gemeente Wassenaar*, musici, de jongerenwerker en pastoraal werker van rooms-katholieke zijde, trekkers van het kinderwerk en het buurtwerk in Noord-Holland, organisatoren van het ‘Gemeenteweekend’, interviews en besprekingen met leden van de pastoraatsgroepen en gesprekken met leden van organisaties en bedrijven zoals de muzikale stichting *Musicultura* en het sociologische adviesbureau *Blaauwberg*, en medewerkers in het dorp zoals van de *Openbare Bibliotheek Voorschoten*.

Uitgangspunten

De twee algemene uitgangspunten die ik voor het uitbrengen van een advies in het kader van de drieledige bijzondere opdracht zal formuleren, zijn: het inzetten op differentiatie en profilering door specialisaties, omdat deze het meest tegemoet komen aan de pluraliteit in de PGV.

3. Inleiding

Signatuur

Mijn visie op de PGV is, dat de PGV een overwegend midden-orthodoxe gemeente is, die veelal inzet op homogeniteit, terwijl de verschillen tussen gemeenteleden groot zijn. Aan die verschillen wordt nu onvoldoende ruimte geboden om gestalte te krijgen in het gemeentelven. Mijn voorstellen, die gebaseerd zijn op de principes heterogeniteit en het toejuichen van ‘de andersheid van de ander’, beogen de integratie van diverse gremia en

generaties in de gemeente te bevorderen. Het stimuleren van de democratie binnen de kerkenraad speelt in die integratie een belangrijke rol.

Structuur

De structuur van dit rapport ziet er als volgt uit: ik zal allereerst in het begindeel een algemene indruk van de PGV geven en die toespitsen op verschillen, identiteit en het geven van een voorlopige vooruitblik. Vervolgens zal ik een schets geven van de leefsituatie en de sociale cohesie tussen gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar en mijn suggesties richten op hun behoeften. Daarna zal ik mijn idee voor een nieuwe opzet en organisatie van het pastoraat weergeven. In het middendeel zal ik enkele observaties beschrijven die betrekking hebben op de verhouding tussen liturgie en theologie, de samenstelling en vergadercultuur van de kerkenraad en het tegemoet komen aan de psychologische behoefte van actieve gemeenteleden aan waardering. In het slotdeel sta ik stil bij de samenwerking binnen het dorp Voorschoten en formuleer enkele initiatieven voor de samenwerking met kerkelijke buurgemeenten in Leiden en Wassenaar. Tot slot geef ik enkele handreikingen voor het mogelijk aanstellen van een pastoraal werker.

4. Algemeen

Ruimte maken voor verschillen

Volgens de jaarrekening 2016 bestaat de PGV uit 2089 geregistreerde leden van wie een deel in Voorschoten is geboren en opgegroeid en van wie een deel op latere leeftijd vanuit Den Haag, Leiden of elders in Voorschoten is komen wonen. Vóór de fusie in 2005 kende de gemeente een Hervormde bloedgroep, een Gereformeerde bloedgroep en een combinatie van een oecumenische bloedgroep met affiniteit met de evangelicale traditie. In en na een fusie kan er met het oog op de samenwerking voor worden gekozen zoveel mogelijk te opteren voor eenheid en de onderlinge verschillen die betrekking hebben op geloofsbeleving, gevoelswereld, liturgie, sferen en omgangsvormen, omwille van de consensus niet te nadrukkelijk aan bod te laten komen. Ik pleit er echter voor die verschillen juist wel aan bod te laten komen, in gesprekken, in besluitvorming en in de activiteiten die gemeenteleden ontplooiën, omdat gemeenteleden daarin zichzelf en hun ‘geloofsinhoud’ kunnen laten zien.

Identiteit: scherpere profilering PGV, verbreding en modernisatie

Een manier om gestalte te geven aan de identiteit van een kerkelijke gemeente is om te investeren in de drie pijlers: religieus profiel, relationaliteit en barmhartigheid. De evenwichtige invulling van deze drie pijlers maakt een kerkelijke gemeenschap vaak geloofwaardig. De PGV lijkt hoog te scoren op vooral de laatste twee pijlers door via activiteiten op het gebied van gemeenteopbouw te investeren in relaties en langs de weg van met name de diaconie en in mindere mate het pastoraat te werken aan ‘barmhartigheid’. Wat betreft de pijler ‘religieus profiel’ is er nog ontwikkeling mogelijk.

In mijn optiek valt de PGV qua signatuur vandaag de dag te karakteriseren als een midden-orthodoxe gemeente met aan beide zijden minderheidsgroepen, waarvan de rechterflank zich herkent in meer evangelische spiritualiteit en de linkerflank zich herkent in liberaal christendom. De grote middengroep bestaat vooral uit vijftenzestigplussers van wie de voorkeur uitgaat naar een traditionele, sobere en voor hen herkenbare liturgie. Met name mensen uit de minderheidsgroepen hebben behoefte aan een scherpere profilering van de PGV: aan de ene kant gemeenteleden die de evangelicale spiritualiteit, nadrukkelijker dan nu

het geval is, een plaats willen geven in het gemeentelven en aan de andere kant met name jonge, hoogopgeleide gemeenteleden die behoefte hebben aan de modernisering van met name de vormen in en rondom de erediensten.

De behoefte aan een scherpere religieuze profilering lijkt wellicht te botsen met de suggestie ruimte te maken voor verschillen. Dat is de uitdaging die ik voor de PGV zie: in alle aspecten van het gemeentezijn het pluriforme karakter van de gemeente gestalte te geven en tegelijkertijd duidelijk te beschrijven en actief uit te dragen wat voor type geloofsgemeenschap de PGV is en waar zij voor staat. Voor het bepalen van een identiteitsfocus zou de gemeente zich de vraag kunnen stellen: waarom zijn wij een gemeente? Deze richtvraag vraagt niet naar doelstellingen (het waartoe), maar naar motieven. Het expliciet maken van collectieve motieven kan de inhoud bepalen van een gezamenlijke grond.

Pluralisme als PKN-breed fenomeen

De identiteitskwesie lijkt me overigens niet uniek voor de PGV, het is een PKN-breed fenomeen dat als een onbedoeld neveneffect meekomt met een drietal trekken van het klassieke protestantisme zelf: één, een nadruk op de woordoriëntatie door een aversie tegen het misbruik door kerkelijke autoriteiten van gezagsstructuren die leiden tot exploitatie van leken en een negatieve waardering van het beeld (iconoclasme), twee, individualiteit die een niet-intentioneel religieus en seculier pluralisme in de hand werkt, en drie, rationaliteit in combinatie met ascese die een lage waardering heeft voor sensualiteit, genot, esthetiek, gevoel en emotie. Een moderne protestantse gemeente kan conform het katholiciteitsprincipe voor een ‘gedoogcultuur’ kiezen, die leert leven met onderlinge verschillen en waarvan zo nu en dan een kerkelijk leidinggevende, zowel in de kerkelijke gemeente als in het publieke domein, standpunten inneemt die raken aan haar identiteit. Die verschillen zijn via kerkhistorische schema’s en signaturen gelabeld en waren voorheen gestandaardiseerd. Inmiddels lijken veel individuele protestantse gelovigen zich niet meer te herkennen in die gestandaardiseerde signaturen; veel protestants gelovigen wensen, ook in de collectieve vormen, een op maat gemaakte religie.

Terug naar de kern en goede motieven

Om te komen tot een concentratie op de kern van waar het gemeenteleden van de PGV in geloof en gemeente-zijn om gaat, kunnen de volgende vragen over identiteit, activiteiten en motieven verhelderend zijn:

- Wie zijn wij?
- Wat doen wij? en
- Waarom verrichten wij uitgerkend deze activiteiten?

Met het oog op het uitdragen van een gemeenschappelijke identiteit kunnen de volgende vragen specifieke aandacht krijgen:

- Op welke punten vinden wij elkaar?
- Waar zijn we het over eens? en
- Wat brengt ons samen?

Daarnaast zou ik enerzijds terugblikken op de eerdere fusie in 2005 in het algemeen en het Samen op Weg (SoW)-proces in Noord-Holland in het bijzonder en anderzijds vooruitblikken op de toekomst van de gemeente. Zowel het SoW-proces in Noord-Holland als de fusie in

2005 hebben voldoende draagvlak en eensgezindheid gekend om tot de resultaten van een fusie te komen.

De volgende vragen vormen een aanzet voor een terug- en vooruitblik:

- Wat waren, afgezien van de financiële motieven, (een combinatie van) redenen voor de fusie?
- Waar zijn we als PGV terecht gekomen?
- Wat wil deze gemeente nu?
- Wat is het goede nieuws dat we in Voorschoten in 2017 en de komende jaren kunnen delen, en hoe doen we dat?
- Waartoe zijn wij als gemeenteleden samen op weg?
- Waaruit bestaat het belijden en getuigen van de gemeente?
- Waarom vergrijst de gemeente?
- Hoe kunnen we zorgen voor verjonging van de PGV?
- Wie waren destijds de mensen die het SoW-proces in Noord-Hofland op gang hebben gebracht en waar zijn deze mensen nu?
- Hoe kijken voorlopers, leiders, volgers en permanente roergangers aan tegen de doelstellingen op de lange termijn zoals bijvoorbeeld verwoord via de ambities in het *Beleidsplan van de PGV 2015-2019*?
- Op welke punten heeft de fusie de PGV gebracht waarop zij gehoopt had?
- Op welke punten is de fusie van de PGV niet geworden wat voorstanders ervan verwacht hadden?

In de voetsporen van de PKN?

Voor het bepalen van de basics van gemeenschappelijke gronden of raakvlakken kan de PGV de lijn volgen van de landelijke kerk. Ook de PKN heeft in 2015 in de visienota *Kerk 2025: waar een woord is, is een weg* nagedacht over de toekomst van de PKN. De PKN heeft dat gedaan door op een synodevergadering in 2014, aan de hand van stellingen in kleine groepen, te spreken over de roeping telkens terug te gaan naar de basis van wat het betekent een geloofsgemeenschap te zijn. Op basis van de reacties op die stellingen is geïnventariseerd welke knelpunten, kansen en oplossingen gesprekspartners signaleerden met betrekking tot de huidige inrichting van de kerk. De visienota vormt een kritiek op de dominante bestuurs- en vergadercultuur van de PKN en formuleert een 'actieprogramma' om gestalte te geven aan de centrale begrippen 'ruimte', 'transparantie' en 'eenvoud'.

Naast de visienota is in 2016 het beleidsplan voor de *Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland 2017-2020 Dicht bij het hart* verschenen. Het beleidsplan volgt in de hoofdpunten van het beleid de keuze van de synode voor vereenvoudiging van de kerkstructuur, het bevorderen van een mobiliteitscultuur en het bieden van een innovatief aanbod. De opzet van het beleidsplan lijkt me, als het gaat om een vaststelling van de basis van het gemeente-zijn van de PGV, gemeenschapsvernieuwing en de profilering van de PGV als onderscheidend christelijke en protestantse gemeente, relevant voor de PGV. Sterker nog, er staan suggesties in voor koerswijzigingen die de PGV zou kunnen uitproberen. In dit verband zou de PGV ook kunnen kijken of er animo is voor een werkgroep die zich bezighoudt met de implementatie van impulsen voor moderne vormen van gemeenteopbouw, zoals die naar voren komen in het boek *100 ways to get your church noticed* van journalist en communicatieadviseur Neil Pugmire. Naar aanleiding van de Engelse kerksituatie besteedt

Pugmire op basis van uitgestippelde strategieën en identiteitskwesities veel aandacht aan interne en externe gemeenteopbouw binnen een netwerksamenleving en geeft veel praktische adviezen voor het gebruik van verschillende communicatietypen, het werken met beelden (iconen en logo's) bij de inzet van media, de inrichting en het gebruik van locaties en de verbinding tussen kerk en vrijetijdsbesteding.

Voorlopige vooruitblik

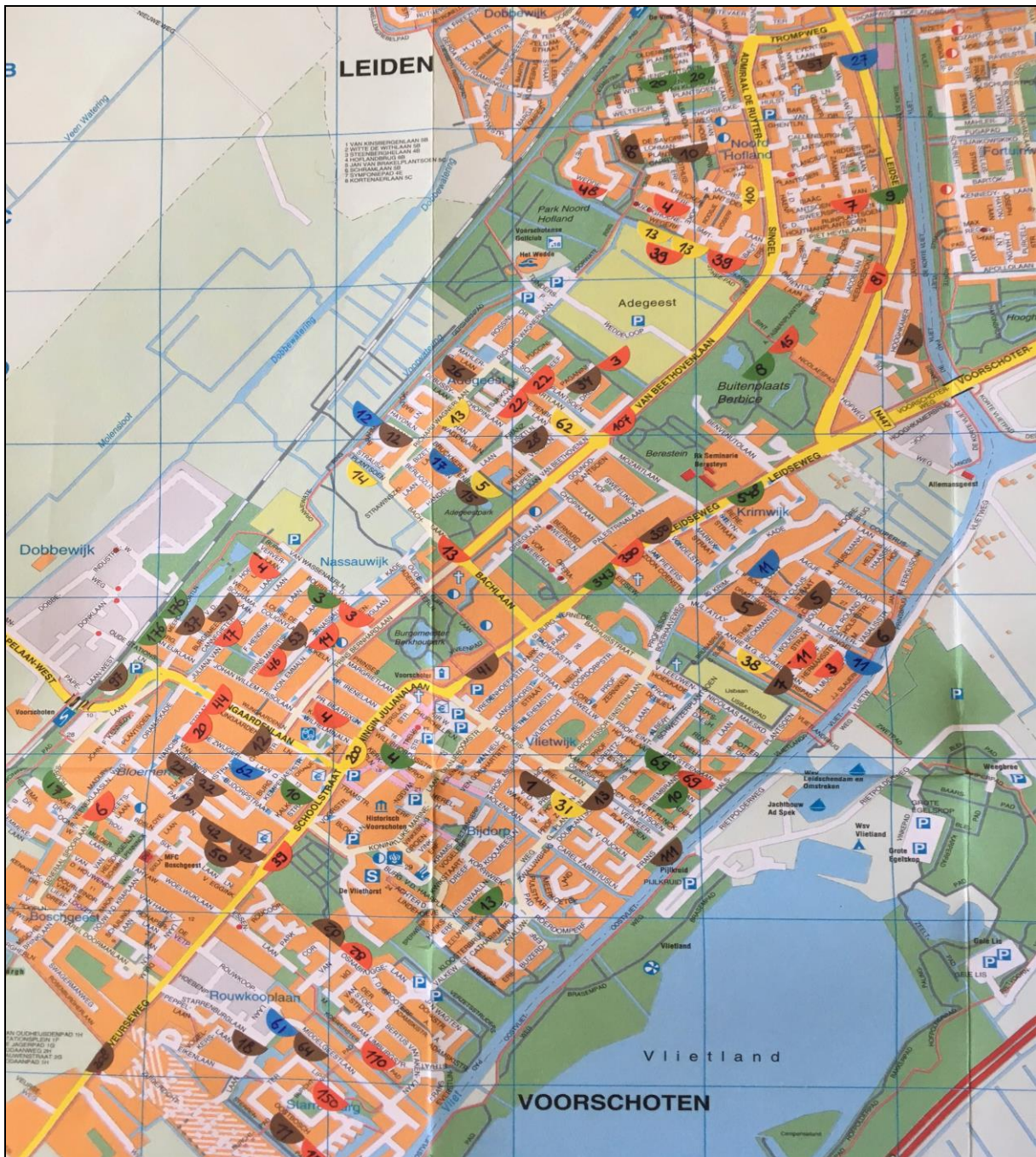
In de aanloop naar het eventueel aanstellen van een nieuwe functionaris kan er door diverse gremia van de gemeente al implementatie plaatsvinden van zowel een verbreding van het huidige aanbod van gemeentevormen als van een scherpere profilering als het gaat om de identiteit van de gemeente. Concreet valt te denken aan het aanbrengen van meer variatie in het huidige preekrooster door jonge gastpredikanten met een duidelijk profiel uit te nodigen, het via de cantorij, concerten en muziek in kerkelijke vieringen aanbieden van andere muziektradities dan alleen klassieke muziek, het organiseren van gespreksgroepen waarin de persoonlijke geloofsbeleving dan wel de religieuze autobiografie centraal staat, het organiseren van zingevingsactiviteiten op de werkvloer van millennials (mensen die tussen 1980 en 2000 zijn geboren, liberale opvattingen hebben over politiek en economie, en die voor een groot deel te maken hebben met werkloosheid) en het beschrijven van een visie, missie en uit te dragen theologie alsook een weergave van alle deelgebieden van de gemeente in het beleidsplan. Op het punt van het opstellen van een beleidsplan voor de periode vanaf 2019 zou de PGV bijvoorbeeld een stagiair systematische theologie of praktische theologie kunnen aantrekken, die als onderdeel van de stage een kerkelijke kaart van de PGV maakt, die als basis dient voor het nieuwe beleidsplan. (Via een actief stagebeleid kun je je overigens als kerkelijke gemeente positioneren binnen de theologische opleidingsinstituten in bijvoorbeeld Amsterdam. In concreto kan de PGV vacatureteksten opstellen voor stages en die op zowel de eigen website als die van het opleidingsinstituut plaatsen, het gesprek aangaan met de coördinator van de master Gemeentepredikant en hiervoor gebruik maken van de bestaande netwerken.)

Met het oog op een mogelijk toekomstig aan te stellen predikant op lange termijn of pastoraal werker op korte termijn, zou ik kiezen voor een persoon met hetzij een breed profiel, die openstaat voor alle genoemde religieuze signaturen, zoals iemand die een achtergrond heeft als geestelijk verzorger of een levensbeschouwelijke functie heeft uitgeoefend, en die kan integreren in de opbouw van de gemeente, hetzij voor een specialist die een expertise heeft op het gebied van de moderne midden generatie, de evangelicale traditie, het ouderenpastoraat of het buurtwerk, met het oog op de ontwikkeling van het kerkelijk werk in de middenstandswijk Noord-Hofland.

5. Gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar

Visueel

Op onderstaande plattegrond van de burgerlijke gemeente Voorschoten is zichtbaar dat de gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar verspreid over Voorschoten wonen, alhoewel er ook gaten te zien zijn. De cijfers op de halve cirkels duiden op de straatnummers van de adressen waarop de gemeenteleden woonachtig zijn.

Figuur 1 Dorpsplattegrond Voorschoten met woonlocaties van kerkelijke gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar

Legenda

- 25-30 jaar
- 31-36 jaar
- 37-42 jaar
- 43-48 jaar
- 49-54 jaar

Welkomstbeleid nieuwkomers

Met het oog op de kennismaking, aansluiting en het bevorderen van de sociale cohesie tussen gemeenteleden uit de middengeneratie zou een pastoraal medewerker of ouderling nieuwkomers en huidige twintigers, dertigers en veertigers actief kunnen verwelkomen door hen een ansichtkaart met een uitvergroot fragment uit de dorpsplattegrond te geven waarop de adressen van medegemeenteleden in de wijk staan en het specifieke aanbod van voorzieningen in de buurt zichtbaar is, in combinatie met de informatiefolder met het jaarlijkse cursusprogramma van de Voorschotense Kerken, dat loopt van januari tot augustus. In aanvulling daarop kunnen ook de mogelijkheden om zelf een diaconale of pastorale bijdrage te leveren aan de buurt of wijk op de ansichtkaart worden genoemd. Het in kaart brengen van medegemeenteleden in de eigen woonwijk via bijvoorbeeld concentrische cirkels is een initiatief waaraan ook op een gemeenteavond vorm kan worden gegeven. Daarnaast zou een groep gemeenteleden inclusief een of enkele kerkenraadsleden een keer per kwartaal met nieuwkomers kunnen gaan eten en hen een rondleiding in het dorp kunnen geven om hen wegwijs te maken en de gelegenheid te geven vragen te stellen. De nieuwkomers zelf kunnen zich via een interview in de *Kerkklok* introduceren. Een open vraag aan nieuwkomers kan zijn wat zij zelf zouden willen bijdragen aan de gemeente.

Verdieping

Een verdiepende manier waarop nieuwe gemeenteleden of belangstellenden vervolgens kennis kunnen maken met andere gemeenteleden is deelname aan het tweejaarlijkse ‘Gemeenteweekend’. Het ‘Gemeenteweekend’ is een laagdrempelig initiatief op het kruispunt van religie en socializen. In een informele sfeer en op een kindvriendelijke locatie is er ruimte voor ontmoeting, gesprek en activiteiten. Op 28 juli 2017 zijn er van de honderdvijf aanmeldingen voor het ‘Gemeenteweekend’ dertig mensen in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar. Van deze dertig mensen zijn twee mensen alleenstaand en alle dertig mensen hebben twee of meer kinderen in de leeftijdscategorie van twee tot vijftien jaar. In ieder geval twintig van deze dertig mensen zijn hoogopgeleid (66,6%) van wie naar schatting 90% een HBO+-opleiding heeft genoten, twee mensen zijn laagopgeleid en van acht mensen is het opleidingsniveau onbekend. Deze gegevens roepen de vraag op hoe en/of welke gemeenteactiviteiten georganiseerd kunnen worden, die ook alleenstaanden zonder kinderen en mensen die laagopgeleid zijn, kunnen motiveren tot deelname aan gemeenteactiviteiten.

Profiel schets vijftientig- tot vijftigjarigen

De mensen in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar zijn veelal fulltime werkzaam in Leiden, Den Haag of Amsterdam en hebben al dan niet jonge kinderen. Bij hun leefsituatie passen ad hoc activiteiten die ’s avonds worden aangeboden, en incidenteel commitment op projectmatige basis, waarbij de termijn duidelijk wordt benoemd. Een persoonlijke benadering, waarin mensen gericht worden gevraagd voor ‘deeltaken’ of ‘klussen’ in samenhang met hun behoeften en kwaliteiten, verdient aanbeveling.

Centrum voor ontmoeting en zingeving

Voor deze doelgroep binnen de gemeente zou een klein centrum voor ontmoeting en zingeving wenselijk zijn, waarbinnen culturele activiteiten plaatsvinden, (politieke) debatten worden gevoerd en opvoedingsthema’s onderwerp van gesprek zijn. Op de website van de PGV zou een aparte rubriek voor jonge ouders kunnen worden aangemaakt. Voor een impressie hoe een dergelijke rubriek eruit kan zien, zie: www.zininopvoeding.nl.

Digitaal portaal

Met het oog op het verbinden van gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftig tot vijftig jaar onderling en met zowel jongere als oudere gemeenteleden kan op de website van de PGV een portaal worden ingebouwd, waarbinnen gemeenteleden elkaar op het punt van vraag en aanbod kunnen vinden. Het idee van een digitaal portaal is dat het gemeenteleden de gelegenheid biedt een ‘advertentie’ te plaatsen, waarin ze aangeven wat ze zoeken.

De verzoeken kunnen van enigerlei aard zijn: praktisch, sociaal, informatief. Enkele voorbeelden met betrekking tot jonge gezinnen zijn: het vinden van een oppas voor in de avond, mee-eters voor doordeweekse avondmaaltijden, een ouder gemeentelid dat in het kader van een schoolwerkstuk over WOII een basisschoolleerling via verhalen aanvullende informatie kan geven. Zie voor de Voorschotense variant van het format: <https://www.voorschotenvoorelkaar.nl/> en voor de Leidse variant van het format: <https://leiden-leiderdorp.buuv.nu/> Gemeenteleden kunnen hun vraag of aanbod mailen naar een aan te stellen beheerder, die de vragen en aanbiedingen na beoordeling op de website plaatst. De beheerder waakt tevens voor de privacy van gemeenteleden en kan, indien nodig, helpen met het opstellen van een advertentietekst. De beheerder kan ook de eerste persoon zijn bij wie het antwoord op de vraag of het aanbod binnenkomt om na lezing te beoordelen of het antwoord geschikt is om door te sturen. De vragen en aanbiedingen van gemeenteleden die moeite hebben met internet kunnen hetzij via de e-mail, hetzij via een diaken, pastoraal medewerker of ouderling aan de beheerder worden doorgegeven. De vragen kunnen voor beperkte tijd op de website staan, bijvoorbeeld maximaal vier maanden.

Kinderkoor

Ouders van kinderen in de leeftijd van vijf tot dertien jaar zouden intensiever bij het gemeentelieven betrokken kunnen worden langs de weg van een kinderkoor. Door het oprichten van een kinderkoor met een breed liederenrepertoire is ook de kans aanwezig dat basisschoolkinderen met een seculiere achtergrond lid worden van het koor. Met name in de wijken Nassauwijk en Bloemenwijk wonen veel gezinnen met jonge kinderen. Beide wijken bestaan uit kinderrijke buurten waarvan ongeveer een kwart van de populatie jonger is dan vijftien jaar. Er kan ook gedacht worden aan de projectmatige opzet van een kinderkoor, waarbij in samenwerking met sleutelfiguren in de gemeente die kinderen een warm hart toedragen, bijvoorbeeld nieuwe kinderliederen kunnen worden geïntroduceerd. Bij dit initiatief kan ook de samenwerking worden gezocht met de *British School*, die allerlei activiteiten organiseert, waarbij kinderen zich inzetten voor de gemeenschap. Een voorbeeld van die inzet is deelname aan sfeeractiviteiten binnen een verzorgingstehuis. De huidige cantrix heeft lange tijd een kinderkoor gehad getiteld *Un poquito cantas*. Zij kan voor een project wellicht een bundel met geestelijke kinderliederen samenstellen, die vervolgens in de kindernevendienst worden ingestudeerd. Door het huidige contract van de cantrix uit te breiden zou de kerk financieel kunnen investeren in kinderen en hun relatief jonge ouders.

6. Pastoraat

Voor- en nadelen aanbodgericht pastoraat casus wijk drie ‘Het Kruispunt’

Ter illustratie van de voor- en nadelen van aanbodgericht pastoraat geef ik allereerst een beknopte weergave van de opzet en werkwijze van de pastoraatsgroep van wijk drie, ‘Het Kruispunt’, die op hoofdpunten ook illustratief is voor de pastoraatsgroepen van de wijken één, ‘De Ontmoeting’, en twee, ‘De Dorpskerk’. In de pastoraatsgroep van wijk drie zijn

zeven mensen, ouderling dan wel pastoraal medewerker, actief. Als we uitgaan van aanbodgericht pastoraat, dan dragen zij gezamenlijk de zorg voor vierhonderdtwintig adressen, wat neerkomt op zestig adressen per persoon. Twee van de leden van de pastoraatsgroep voeren de pastorale zorg uit naast een baan en één lid combineert het pastoraat met een intensieve mantelzorgverplichting. Het scenario van aanbodgericht pastoraat heeft als voordeel dat je alle gemeenteleden bereikt en een totaalbeeld krijgt van wat er zowel individueel als gemeenschappelijk speelt. Daarnaast is er minder snel dan bij vraaggericht pastoraat sprake van ‘patroonvorming’, waarbij dezelfde adressen met een bepaalde frequentie worden bezocht en andere adressen minder of niet. Kortom, ook gemeenteleden die in geval van vraaggericht pastoraat mogelijk ongezien, onbezocht of niet vaak genoeg bezocht worden, zijn en blijven bij aanbodgericht pastoraat in beeld. Tegelijkertijd heeft aanbodgericht pastoraat een aantal nadelen zoals: de haalbaarheid om zestig adressen per persoon te bezoeken en daar continuïteit in te brengen, het getalsmatig overvragen van pastoraal medewerkers en ouderlingen, prioriteitsadressen komen minder snel aan bod dan bij vraaggericht pastoraat, en het bezoek verliest eerder haar pastorale karakter bij gebrek aan de urgentie en de relevantie van het bezoek.

Indeling naar expertise en pastorale steunvragen

Mijn voorstel is het pastoraat vorm te geven volgens een indeling naar expertise, die neerkomt op de inzet van kwaliteiten, bekwaamheden en voorkeuren die afgestemd zijn op de aard van de pastorale steunvraag. De steunvraag kan nauw samenhangen met bijzondere subgroepen binnen Voorschoten, waar de pastorant deel van uitmaakt dan wel onder geclassificeerd kan worden. Enkele voorbeelden van bijzondere subgroepen in Voorschoten zijn: expats en hun kinderen uit zowel binnen- als buitenland in de Krimwijk, statushouders, verweduwden in Boschgeest, Adegeest, de Nassauwijk en met name in de Vlietwijk die op het punt van eenzaamheid en sociale verwaarlozing mogelijk steun behoeven, en licht verstandelijk beperkten (lvb'ers) in de Vlietwijk en Noord-Hofland, die steun nodig kunnen hebben om verwaarlozing en *hording* tegen te gaan. Zo bezien kunnen ouderlingen of pastoraal werkers die dat willen, ook ‘geclusterd werken’, waarbij zij zich met name op de steunvragen van één subgroep richten (categoriaal pastoraat), en vanuit het aanbod van vorming, toerusting en educatie vooral geïnformeerd en aangestuurd worden over pastorale thema's binnen die specifieke subgroep. Op het punt van informatievoorziening met betrekking tot pastorale thema's kunnen individuele leden van de pastoraatsgroep via de webwinkel van de landelijke dienstenorganisatie van de PKN ‘producten’ op het gebied van pastoraat inkopen of hiertoe een verzoek indienen bij het *College van Kerkrentmeesters* (CvK). Het webadres van de webwinkel is: https://webwinkel.pkn.nl/assortiment#F2_42/F4_66.

Duidelijke profielbeschrijvingen

Omwille van de duidelijkheid omtrent verwachtingen die met elke rol gepaard gaan, is het nodig goed aan te geven wat de rol van ouderling, pastoraal werker en predikant inhoudt en wat niet (afbakening), wat de mensen in deze rollen (moeten) kunnen, hoeveel tijd er wekelijks gemiddeld mee gemoeid is, en waarom de specifieke rol zowel intrinsiek als extrinsiek motiveert. Het helpt zowel voor de rolopvatting als de beeldvorming daarover te zoeken naar personen die een specifiek pakket van taken kunnen uitvoeren in plaats van in het algemeen een ouderling, pastoraal werker of predikant te werven. Om het overzicht op de eigen taken te behouden, kunnen de diverse rollen meer als projecten, overzichtelijke trajecten en in de vorm van taakopdrachten worden geformuleerd en uitbesteed. De PGV kan er voor

kiezen voor een bepaalde periode telkens eindtermen af te spreken en die tijdens de pastorale vergaderingen te evalueren.

Smoelenboek

Omwille van de zichtbaarheid en de herkenbaarheid naar de gemeente toe, zou er een smoelenboek mogen komen met een profielfoto, de naam, leeftijd en de kernkwaliteiten van de pastoraal medewerkers, ouderlingen en predikanten, dat inzichtelijk maakt welke persoon voor welk type pastorale steunvraag benaderd kan worden. Jongere pastoraal medewerkers, ouderlingen en predikanten zouden dat via een vlog (video weblog) kunnen doen.

Sturing, signaalfunctie en sleutelfiguren voor beleid en bestuur

Op het punt van de organisatie zou ik voor elke pastorale groep een voorzitter dan wel woordvoerder of contactpersoon aanstellen en die functie kenbaar maken in de profielschetsen. Om tegemoet te komen aan de wens voor aanbodgericht pastoraat, zouden de pastoraal medewerkers die het meest actief in de wijk zijn, een officiële signaalfunctie kunnen krijgen. Zij fungeren als ‘verkenner’ voor de andere pastoraal medewerkers en kunnen hen, waar nodig, mobiliseren. Aangezien pastoraal medewerkers pastoraat uit eerste hand bedrijven, vormen zij sleutelfiguren voor de vormgeving van beleid en bestuurskundige besluitvorming. Met het oog op de verbinding tussen gemeente en kerkenraad kan de implementatie van pastorale consideraties in de besluitvorming van de kerkenraad vorm krijgen door voor iedere kerkenraadsvergadering een pastoraal medewerker uit te nodigen, die een inbreng heeft in de vergadering op basis van wat er in de eigen omgeving speelt. Pastoraal medewerkers kunnen, uitgaande van hun ervaringen, meedenken in de vormgeving van activiteiten en beslissingen die vanuit de kerkenraad worden genomen.

Theoretische vorming: pastorale educatie

Tot slot stel ik een professionalisering voor van het huidige pastoraat, die moet voorkomen dat de beeldvorming en beoordeling door pastoranten van afgelegde pastorale bezoeken door pastoraal medewerkers niet afdoende zouden zijn in vergelijking met pastorale bezoeken die door een predikant worden afgelegd. Die professionalisering kan verlopen langs de weg van vorming en toerusting door cursussen te volgen die door het *Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie* (PCTE) worden aangeboden. Het aanbod betreft trainingen van twee tot drie dagdelen met keuzemodules voor pastorale medewerkers en ouderlingen, die veelal als doel hebben te ontdekken wat de betekenis van pastoraat in deze tijd kan zijn, hedendaagse vormen van pastoraat te verkennen en nieuw pastoraal beleid te ontwikkelen. De trainingen worden door een freelance trainer van het PCTE gegeven en belichten aan de hand van theorie en onderzoek de achtergronden van signalen van onder andere pastorale bezoekers. Elke training sluit af met het formuleren van concrete handreikingen om in de context van de eigen gemeente het pastoraat verder te ontwikkelen en te verfijnen. De training wordt tevens als maatwerk in de eigen gemeente gegeven.

Gezamenlijke activiteiten voor ouderen

De professionalisering van het huidige pastoraat is een manier om de beeldvorming over de rol van de klassieke dorpspredikant bij te stellen. Maar dat is niet de enige manier. Naast het initiatief de verjaardagen van tachtigplussers te vieren kunnen er met een bepaalde frequentie gezamenlijke activiteiten, bijvoorbeeld in de vorm van een dagje uit, voor alle ouderen worden georganiseerd, waar beurtelings een van de gemeentepredikanten bij aanwezig is. Een

bijkomend voordeel van een gezamenlijke activiteit is, dat het ouderen in staat stelt nieuwe contacten op te doen. Voor een oudere van wie het bestaande relationele netwerk redelijk vast ligt en die zowel in fysiek als in relationeel opzicht minder mobiel is dan in jongere jaren, biedt een aanbodgerichte, buitenkerkelijke activiteit de mogelijkheid het eigen sociale netwerk uit te breiden. Daarnaast biedt het ouderen die de kerkelijke vieringen niet meer bezoeken, de mogelijkheid opnieuw contact te leggen met gemeenteleden, wat tevens een van de effecten is van het vieren van de verjaardagen van tachtigplussers. Veelal hebben deze activiteiten een identiteitsbevestigende uitwerking en gaan ze gevoelens van eenzaamheid tegen.

Pastoraal werker

In tegenstelling tot de suggestie voor het aanstellen van een nieuwe derde predikant aan het begin van 2017, zou ik bezuinigen op een derde predikant en eerder pleiten voor het in dienst nemen van een pastoraal werker met veel ervaring in het ouderenpastoraat en een expertise op het gebied van intergeneratief jeugdpastoraat als een vorm van categoriaal pastoraat. Met name op het gebied van intergeneratief jeugdpastoraat is de pastoraal werker niet zozeer degene die vooral *voor* jongeren pastoraal actief is, maar eerder een verbinder die een brug slaat tussen de generaties op basis van hun behoeften, competenties en ontwikkelmogelijkheden. Een pastoraal werker kan voorzien in de behoeften die leden van de drie pastoraatsgroepen hebben, namelijk: 1. Meer inhoudelijke, vakspecifieke pastorale informatievoorziening. 2. Meer aansturing door een professional. 3. Het bieden van een structuur door regelmatig overleg in de vorm van pastorale vergaderingen met alle betrokkenen, waar veel ruimte is voor onderling contact en eigen inbreng vanuit de praktijk.

Profiel

De pastoraal werker kan hetzij een HBO-theoloog zijn, die de opleiding *Godsdienst-Pastoraal Werk* heeft gevolgd, hetzij een academisch geschoolde theoloog of religiewetenschaper die een masterspecialisatie *Geestelijke Verzorging* heeft gedaan. Gezien de omvang van de gemeente, te weten 2089 leden (en de verwachte krimp door vergrijzing) en het uitgangspunt een gemeentepredikant van 1,0 fte per duizend gemeenteleden aan te stellen, zijn twee gemeentepredikanten die fulltime werkzaam zijn, voldoende. Daarnaast vraag ik me af of leiding geven aan een gemeente door drie gemeentepredikanten werkbaar is.

7. Verhouding liturgie en theologie

In een pluriforme gemeente als de PGV zijn een aantal subculturen te onderscheiden, die zodanig van elkaar verschillen, dat 'geloofsgesprekken', waarin theologische inhoud, persoonlijke geloofsopvattingen, geloofsverhalen en ervaringen mogelijk niet onderwerp van gesprek worden, 'om de lieve, goede vrede te bewaren'. In plaats daarvan lijkt er veel aandacht te worden besteed aan de liturgie, muziek, de administratieve organisatie van het kerkelijk leven, financiën, de verbouwing van *De Nieuwe Dorpskerk* (DNDK) en allerlei andere praktische zaken. Ik zou initiatiefnemers in de gemeente en met name beleidsmakers willen adviseren na te denken over welk kerkelijk model richtinggevend is voor de gemeente, welke theologie(ën) zij wil uitdragen en waaruit volgens de gemeente christelijk geloof bestaat. De antwoorden op die vragen zou de gemeente telkens weer kunnen bepalen bij christelijke prioriteiten.

Wanneer het gaat om religieus leiderschap in combinatie met uitgangspunten voor de uitleg en verkondiging, is het met name van belang aan te sluiten bij de levensthema's van hoorders. Gemeenteleden in de leeftijdscategorie van vijftientig tot vijftig jaar hebben enerzijds behoefte aan prediking die aansluit bij hun persoonlijke problemen, en willen anderzijds aan het denken worden gezet door kennis te nemen van nieuwe invalshoeken voor bekende bijbelse teksten en thema's. Er is bijvoorbeeld in deze leeftijdsgroep sprake van werkloosheid, echtscheiding, zingevingskloven tussen ouders en kinderen, depressies en burn-outs. Daarnaast zou ik als gemeentepredikant met name kijken welke bouwstenen er in het Nieuwe Testament te vinden zijn voor gemeentebouw, zoals de paulinische theologie.

8. Samenstelling en vergadercultuur kerkenraad

Gedragscode en gelijke afspiegeling gemeente

Met het oog op de psychologische veiligheid van kerkenraadsleden zou ik nadrukkelijk adviseren gezamenlijk een gedragscode af te spreken waar ieder lid van de kerkenraad zich tijdens vergaderingen aan houdt. Het zou wellicht geen rol mogen spelen, maar om het evenwicht en het vertrouwen in de kerkenraad onder de gemeente te bewaren, is een aanbeveling een gelijke afspiegeling van kerkenraadsleden te realiseren op het punt van religieuze achtergrond en gender, met name als het gaat om de voorzittersposten van de diverse gremia in de gemeente.

Democratisch model

Daarnaast pleit ik, de kerkorde ten spijt, voor een meer democratisch model voor de wijze waarop de kerkenraad functioneert, dat wil zeggen dat ontwerpen gaandeweg vorm krijgen aan de hand van de ideeën en voorstellen die gemeenteleden en alle kerkenraadsleden doen. Meer dan in het recente verleden en nu gebeurt, dient de kerkenraad, om in managementtermen te spreken, bottom-up te organiseren en daarin ten volle aansluiting te vinden bij de netwerksamenleving. Dat kan betekenen dat ze, meer dan nu het geval is, voor de communicatie gebruik maakt van berichtendiensten via de sociale media zoals *Hyves*, *Twitter*, *YouTube* en *Instagram* en tekst, audio en (bewegend) beeld verzorgt via crossplatforma als *WhatsApp*. De kerkenraad zou bijvoorbeeld een jongere tussen de dertien en vijftientig jaar kunnen uitnodigen om tijdens een vergadering te laten zien hoe je een blog of vlog maakt. Ook zouden predikanten roulerend wekelijks een chatuur kunnen aanbieden voor jongeren na schooltijd om te informeren naar hun welzijn en wensen.

De ondersteunende rol van de kerkenraad

Een democratisch model vraagt van de kerkenraad om minder sturend en uitvoerend op te treden en veel meer een ondersteunende rol ten opzichte van de gemeente te vervullen. Door haar overleg, besluitvorming, activiteiten en uitvoering meer in samenspraak met de gemeente, trekkers, samenwerkingspartners, professionals en deskundigen plaats te laten vinden, zal er meer aandacht komen voor het proces naast de resultaten die bereikt worden. In het kort gaat het erom de gemeente op de achtergrond vooral bij te staan met middelen, capaciteiten en organiserend vermogen, en gezamenlijke monitoring van de kwaliteit van de uitvoering. De kerkenraad mag dus vooral ruimte bieden aan gemeenteleden om zelfstandig aan de slag te gaan door zo regelvrij mogelijk te werken. Twee kleine voorbeelden daarvan zijn het afschaffen van het werken met geografische grenzen ('wijkgrenzen') en doopprotocollen en veeleer de individuele wensen en voorkeuren van gemeenteleden en belangstellenden te honoreren.

Gemeenteleden centraal en het bevragen op goede motieven

De invulling van het gemeentelieven zou meer vorm kunnen krijgen aan de hand van wat gemeenteleden zelf naar voren brengen. Om die behoeften te peilen zou met enige regelmaat een inventaris van de wensen van gemeenteleden kunnen worden gemaakt. In het kader van een behoeftepeiling kan de PGV overwegen of ze niet functies kan toevoegen aan de bestaande ambten en rollen waardoor mensen die niet gemotiveerd zijn voor huidige ambten en rollen, zich toch actief willen inzetten voor de gemeente. In dat geval dienen mensen allereerst bevraagd te worden op hun goede motieven voor hetgeen zij voor de gemeente kunnen en willen betekenen, in plaats van gemeenteleden te benaderen voor het vervullen van vacatures. Om de gemeenschapsvorming te bevorderen is het van belang dat gemeenteleden gezamenlijk verantwoordelijkheid dragen, inspraak hebben in besluitvorming en dat voorstellen voor wijzigingen met redenen worden omkleed en naar de gemeente toe worden uitgelegd. Ook de stem van jongeren en kinderen is in besluitvormingsprocessen belangrijk. Hoe willen zij vormgeven aan geloof? Hoe ziet voor hen een kindvriendelijke gemeente eruit? Wat verwachten jongeren van bijvoorbeeld een predikant? Wat willen zij graag leren in de gemeente? Welke thema's zouden wat hen betreft aan bod mogen komen in de gemeente? En, welke verantwoordelijkheden kunnen en willen zij eventueel dragen? Dat kan betekenen, ik noem maar een voorbeeld, dat een kind en een jongere deel uitmaken van toekomstige beroepingscommissies. Tot slot zou ik willen voorstellen meer tijd te besteden aan de evaluatie van het proces en de uitkomsten van kerkenraadsvergaderingen door ieder kerkenraadslid bij de rondvraag individueel en op een open manier te vragen of er voldoende aandacht is besteed aan de onderwerpen die zij of hij ter sprake wilde brengen.

9. Onafhankelijke klachtencommissie

Klachten gericht adresseren

Met het oog op de taken en de beeldvorming van de kerkenraad enerzijds en het ontmoedigen van een klaagcultuur anderzijds door klagers via een 'adres' adequaat te woord te staan, zou ik een onafhankelijke klachtencommissie instellen, die zich richt op de beantwoording van brieven van gemeenteleden die aan de kerkenraad zijn gericht. Een gouden regel uit de onderwijspedagogiek die in dit verband ook van toepassing kan zijn, is, dat wanneer je ongewenst gedrag niet wilt laten voortduren, je daar direct op moet inspelen en laten merken dat het ongewenst is. De klachtencommissie zou bijvoorbeeld kunnen bestaan uit drie gemeenteleden met een juridische of bestuurskundige achtergrond, van wie elk een subcategorie klachten in behandeling neemt. Voor de gemeente dient duidelijk te zijn wie voor welk type klacht te benaderen is.

10. Rol van waardering

Uitgesproken en getoonde waardering

Mensen in de breedte van de gemeente lijken behoefte te hebben aan uitgesproken waardering. Daar kan een begin mee worden gemaakt door mensen in de gemeente te zeggen en te laten zien dat de PGV, en u als gemeentelid, blij met ze is en waarom. Vaak geldt: hoe specifieker de waardering voor de handelingen van een persoon en de effecten daarvan – en ook ieder spreken is een handeling – geformuleerd wordt, hoe 'dieper' en langer ze beklijven. Het kan daarbij helpen zich te realiseren, dat geen enkel gedrag en geen enkele competentie vanzelfsprekend is; zij zijn vaak de resultante van leren. Om positief gedrag te bevorderen en het enthousiasme binnen de diverse aspecten van het gemeentelieven levend te houden, is er een cultuuromslag nodig, zodat niet langer veel aandacht lijkt uit te gaan naar klachten, maar

naar de prestaties die mensen in de gemeente leveren en naar de wens die achter klachten lijkt schuil te gaan. De PGV is een gemeente die bestaat uit mensen met veel en verschillende talenten. Ik denk dat het belangrijk is die te onderkennen, de ruimte te geven en zowel verbaal als materieel te bekrachtigen. Mensen die klagen of geneigd zijn te reageren op initiatieven door bezwaren te formuleren of op nadelen te wijzen, zouden zowel een beetje vermaand als uitgenodigd mogen worden een bijdrage te leveren aan de voorgestelde initiatieven. Kortom, het geklaag van gemeenteleden moet omgebogen worden naar een constructieve rol, waarin de vraag gesteld wordt hoe de persoon in kwestie de gemeente, op basis van haar of zijn specifieke vermogens, tot steun kan zijn.

11. Samenwerking met het dorp Voorschoten

Cultuur, oecumene en diaconaat

De vraag die richting geeft aan de derde deelopdracht om de samenwerking met de Voorschotense dorpsgemeenschap te onderzoeken, luidt: hoe kan de PGV, meer dan nu het geval is, relevant zijn voor de dorpsbrede omgeving? Grosso modo liggen die samenwerkingsmogelijkheden op een drietal gebieden: cultureel, oecumenisch en diaconaal. Met name nu de overheid in Nederland zich sterker dan voorheen profileert als een participatiesamenleving, waarin het accent komt te liggen op zelfredzaamheid en burgerinitiatieven, ligt er een grotere opgave en kans voor de diaconie om haar lokale inzet nadrukkelijk zichtbaar te maken als een belangrijk deel van het kerkenwerk, ook voor de bredere dorpsamenleving.

Uitgangspunten: zichtbaarheid, aansluiting lokale context en een vraaggerichte benadering

Een gouden regel bij het kiezen van potentiële samenwerkingspartners is de eigen context te lezen en te interpreteren om te zien wat men daadwerkelijk kan betekenen voor anderen, in dit geval de andere dorpsbewoners. Wat zijn de kenmerken van het dorp Voorschoten? Waarin verschilt Voorschoten van andere dorpen? Om kenmerken en verschillen op te merken kan het helpen regelmatig bewust afstand te nemen van de gemeente en vergelijkingsmateriaal te verzamelen door in andere dorpen en kerkelijke gemeentes te buurten. Drie uitgangspunten voor het versterken en aangaan van nieuwe vormen van samenwerking zijn van belang: 1. De PGV zou meer zichtbaar en herkenbaar mogen zijn in het dorp aangezien veel ondernemers en medewerkers in het dorp geen weet hebben van het bestaan van de PGV. 2. Aansluiting bij de lokale context, specifieke groepen en individuen in Voorschoten. 3. De PGV zou samenwerkingspartners vraaggericht mogen benaderen om te kijken waar behoeften liggen en hoe de PGV daarop in kan spelen. Dat vraagt om een omgekeerde benadering: de vraag is niet, wat is het aanbod van de PGV voor samenwerkingspartners, maar wat zijn de belangen van de samenwerkingspartner en wat kan de PGV daarin voor haar of hem betekenen? In het aangaan en opbouwen van persoonlijke samenwerkingsrelaties met mededorpelingen is het belangrijk een niet-(inter)kerkelijke taal te spreken. Om echt aan te sluiten bij de leef-, denk- en ervaringswereld van de ander zou de PGV veel kunnen hebben aan het werken met de exposure-methode van Kor Schippers. Zie voor meer informatie over deze methode: <http://www.korschippers.nl/>

Twee kleine voorbeelden

1. In de Schoolstraat bevindt zich de Turkse supermarkt *Ozan Market*. Uit de aanwezigheid van *Ozan Market* zou je kunnen afleiden, dat er een islamitische gemeenschap in Voorschoten te vinden is. Die islamitische gemeenschap is er, zij het dat zij niet bijeenkomt in een moskee,

maar in een meer als zodanig onherkenbare religieuze ruimte in Voorschoten. De eigenaren van *Ozan Market* willen hun supermarkt graag uitbreiden, maar lopen in de wetgeving en communicatie met de burgerlijke gemeente tegen grenzen op. Door een gebrek aan beheersing van de Nederlandse taal en begrip van formele terminologie begrijpen zij de formulieren en procedures niet altijd volkomen. Vanuit de PGV zou een contactpersoon relaties kunnen aanknopen met diverse mensen uit de islamitische gemeenschap in Voorschoten, overwegen hen mee te nemen in de communicatie richting andere levensbeschouwelijke genootschappen en kijken wat bijvoorbeeld de diaconie op het gebied van taalbeheersing en de correspondentie voor individuen kan betekenen.

2. De PGV zou zich herkenbaar kunnen profileren als een typisch christelijke en protestantse gemeente door te spreken en te handelen in termen van humaniteit, vrijheid, gerechtigheid, vrede en veiligheid, verantwoordelijkheid en duurzaamheid. Zij schept de voorwaarden voor deze waarden, realiseert ze en laat van zich horen in de lokale media, wanneer ze in het geding zijn. In concreto kan die profilering betekenen dat de PGV zich manifesteert als eerste sociale netwerkplaats voor expats, een ‘gasthuis’ voor migranten en vluchtelingen en een plek voor meditatie, rust, hulp, bezinning, verwondering en twijfel voor mensen met een monastieke belangstelling, ‘herintreders’ en zoekers. Het is vooral van belang een focus te bepalen, waardoor de PGV een duidelijk imago kan neerzetten die identificatie mogelijk maakt.

Kenmerk: vrijwilligers- en verenigingencultuur

Uit het rapport *Vrijwilligers in Voorschoten*, dat in 2014 door de organisatie *Concreet onderzoeken & toepassen* is gepubliceerd, is naar schatting bijna 50% van de volwassen dorpspopulatie van Voorschoten als vrijwilliger actief. Veel van die vrijwilligers zijn actief bij het rijke verenigingsleven dat Voorschoten kent zoals: sportverenigingen, culturele en gezelligheidsverenigingen, waaronder de *EHBO-vereniging*, de *Historische Vereniging Oud Wassenaer*, muziekverenigingen waaronder de *Harmonie Voorschoten* en koren zoals *Popcore All Sounds*.

Contact met college van B&W en deelname ondernemersvereniging

Ik zou de mogelijkheid nagaan of een afgevaardigde van de kerkelijke gemeente met een bepaalde frequentie met een beperkte afvaardiging van het college van B&W om de tafel kan gaan zitten om raakvlakken in het dorp te bespreken. Deze besprekingen hebben een andere invalshoek dan hetgeen er in de verslagen van de gemeenteraadsvergaderingen staat. Bevindingen over wat er leeft in de diverse wijken worden bij voorkeur gedeeld met de pastorale wijkraden. Daarnaast zou een afgevaardigde van de PGV die als ondernemer actief is, zitting kunnen nemen in de ondernemersvereniging van Voorschoten. Zie: <http://ondernemersverenigingvoorschoten.nl/>.

Via lidmaatschap van de ondernemersvereniging zou deze persoon actief contact kunnen zoeken met de voorzitters van verenigingen en instellingen. Dat geldt ook voor het contact met de pers. Een aanbeveling is het predikantenteam gezamenlijk zichtbaar te laten zijn in de lokale pers om de zichtbaarheid van de PGV in het dorp te vergroten. De lokale pers kan tevens als forum fungeren om als kerkelijke gemeente een statement te maken in lokale of maatschappelijke discussies. De input voor deze statements kan bijvoorbeeld komen vanuit een debatavond, het *Spiritueel Café* en de *Bruggenbouwers*.

Voorbeelden samenwerkingspartners

Ik zal nu enkele voorbeelden geven van faciliteiten in Voorschoten, waarbij de PGV kan aanknopen. Het vertrekpunt is daarbij allereerst te kijken naar de rol van de faciliteit in het dorp, het oogmerk, de belangen en de wensen van de faciliteit en daar vanuit een zingevingskader van de PGV bij aan te sluiten.

Albert Heijn

Aan de Schoolstraat 1 in Voorschoten staat een vestiging van de *Albert Heijn* (AH). Het is een drukbezochte supermarkt die in de nabijheid van zowel *Het Kruispunt* als de *Dorpskerk* gelegen is. De *Albert Heijn* is een voorbeeld van een bedrijf waar de PGV met name tijdens de christelijke feestdagen mee samen kan werken. Hierbij valt te denken aan een project waarbij economie, ethiek en zingeving samenvallen of het tonen van de creaties van kinderen in vitrineruimtes van de AH.

De Openbare Bibliotheek

De *Openbare Bibliotheek Voorschoten* aan de Wijngaardenlaan 4 stelt jaarlijks een programma samen en heeft aangegeven dat de PGV daarin een rol kan spelen. Daarnaast kan de PGV de ruimte achterin de bibliotheek met piano en beamer gebruiken voor lezingen en gespreksavonden. Die samenwerking kan uitmonden in bijvoorbeeld een duo-optreden van gastsprekers die worden uitgenodigd op basis van een dorpsbreed thema zoals 'Dementie', waarbij een prominente seculiere spreker vanuit eigen casuïstiek een roman belicht en een theoloog die gespecialiseerd is in zingeving en ethiek bij dementie de pastorale omgang met dementerenden bespreekt.

MusiCultura en Voorschoten Jazz Culinair

Het bestuur van de non-profit organisatie stichting *MusiCultura* heeft aangegeven de samenwerking met de PGV te willen intensiveren. Een eerste aanzet daartoe kan zijn elkaars adressenbestanden uit te wisselen, zodat *MusiCultura* gemeenteleden van de PGV kan attenderen op concerten en vice versa de PGV haar muzikale activiteiten onder de aandacht kan brengen van de vrienden en sponsors van *MusiCultura*. In het verlengde hiervan zou de PGV via een podiumplaats ook een muzikale bijdrage kunnen leveren aan het jaarlijkse evenement *Voorschoten Jazz Culinair*.

Sociale achterstand

Tot slot denk ik aan een vorm van samenwerking tussen de PGV en het dorp Voorschoten die bestaat uit een focus van zowel diaconale als pastorale activiteit op kwetsbare doelgroepen, die gebaseerd is op twee hoofdeigenschappen van het dorp. Ten eerste, uit de sociaal-maatschappelijke gebiedsvisie van Voorschoten en haar wijken getiteld *Dorpsprofiel Voorschoten* dat in 2017 door het sociologisch adviesbureau *Blaauwberg* in opdracht van *Voorschoten Voor Elkaar* is uitgevoerd, blijkt dat de wijken de Vlietwijk en delen van Noord-Hofland ver achterblijven bij het gemiddeld hoge inkomen en opleidingsniveau in Voorschoten. Wijken zoals de Krimwijk, Adegeest, Boschgeest en Starrenburg halen de gemiddelden sterk omhoog, maar maskeren de grote welstandsverschillen die er in Voorschoten bestaan. De sociale achterstand concentreert zich op een aantal plekken. De flatgebouwen rondom de Jan Evertsenlaan bijvoorbeeld zijn populair onder laagopgeleide migranten met veelal lage inkomens. Daarnaast wonen er veel alleenstaande moeders uit de Stevenshof die na de echtscheiding in Voorschoten blijven wonen. In de Vlietwijk wonen veel

relatief laagopgeleiden, is sprake van een hoog gebruik van sociale regelingen, meer GGZ-problematiek dan in andere wijken en meldingen van sociale overlast. Het lijkt Voorschoten te ontbreken aan een echte middenklasse en kansen op sociale mobiliteit binnen de burgerlijke gemeente via starterswoningen, rolmodellen en netwerken, waardoor kwetsbare individuen en doelgroepen zich kunnen emanciperen.

Vergrijzing

Ten tweede, Voorschoten is een van de meest vergrijzde gemeenten van de provincie Zuid-Holland. In 2017 is een vijfde van het inwonersaantal vijftenzestig jaar of ouder en de verwachting is dat die vergrijzing in de komende jaren zal toenemen. De vergrijzing heeft Voorschoten-breed tot gevolg dat er een verschuiving zal plaatsvinden van maatschappelijke vragen, bestedingspatronen en dit zijn weerslag zal hebben op het aanbod van voorzieningen en het leefklimaat. Concreet betekent de vergrijzing een afname van basisscholen en leden bij de sportvereniging en meer thuiszorg, behoefte aan specialistische producten zoals orthopedisch schoeisel, gehoorapparaten en brillen, en aandacht voor rust, 'wellness', cultuuruitingen en 'goed oud worden'. Met het oog op de nadruk op 'zelfredzaamheid' in de Nederlandse samenleving is de verwachting dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig thuis blijven wonen, ook wanneer hun steunvragen toenemen. Die steunvragen doen een beroep op het sociale netwerk van veel ouderen. Aangezien Voorschoten te karakteriseren valt als een forensengemeente, zijn die netwerken niet altijd even sterk en soms ontbreken ze in het geheel. Er is gesignaleerd dat veel ouderen op zichzelf zijn, weinig contact hebben met burens en kinderen vaak ver weg en verspreid over de wereld wonen.

Diaconale en pastorale activiteit voor kwetsbare doelgroepen in Voorschoten

Ik denk dat beide hoofdeigenschappen van Voorschoten kansen bieden voor zowel de invulling van het diaconaat als het pastoraat, waarbij de PGV direct relevant is voor het dorp. De eerste hoofdeigenschap leent zich vooral voor een focus van de diaconie. De diaconie zou bijvoorbeeld in gesprek kunnen gaan met managers, bestuursleden en stafmedewerkers van organisaties zoals *MEE*, *Stichting Jeugd- en Jongerenwerk Midden-Holland*, de *Centrale Adviesraad WMO*, *Kwadraad*, *De Sleutels*, *Voorschoten Voor Elkaar*, de *Politie*, de *Cirkelbus*, *SchuldHulpMaatje*, en *RIBW Fonteyenburg* om te informeren naar behoeften en wensen die andere welzijnsorganisaties niet kunnen vervullen en waar de diaconie aan tegemoet kan komen. Enkele voorbeelden zijn: het toeleiden van laagopgeleiden naar de arbeidsmarkt dichtbij huis, het steunen van opleidingsmogelijkheden voor alleenstaande moeders in Noord-Holland, het bieden of meefinancieren van een voorziening voor jongeren die niet gelegen is in Noord-Holland, het met andere professionals en vrijwilligers creëren van faciliteiten binnen de Vlietwijk, zoals de opzet van een buurtwinkel, wat de eerste aanzet vormt voor het stimuleren van de detailhandel, een basisschool, een ontmoetingsplek voor mensen uit eenpersoonshuishoudens en vijftenzestigplussers, het financieren van lidmaatschap van een muziekvereniging of sportvereniging van kinderen van gescheiden ouders met een laag inkomen in de wijk de Vlietwijk en kinderen van nieuw aangekomen gezinnen van migranten, het samenstellen van een groep lectoren om kinderen uit kwetsbare gezinnen voor te lezen, de inzet van *SchuldHulpMaatje* bij huishoudens in de wijk de Vlietwijk, het wegwerken van achterstallig onderhoud en verwaarlozing van de openbare ruimte in de wijk de Vlietwijk en het met betrokkenen van individuen of kwetsbare doelgroepen gezamenlijk opstellen van een beheersplan voor de realisatie en continuering van een voorziening.

Hometeam

Om een netwerk te creëren rondom bijvoorbeeld Noord-Hofland zouden afgevaardigden van de PGV zitting kunnen nemen in een hometeam van specialisten en vertegenwoordigers van de verschillende maatschappelijke welzijnsorganisaties, die elkaar met een bepaalde frequentie ontmoeten bij zogenaamde ‘platformbijeenkomsten’. Een hometeam bespreekt en evalueert kansen, knelpunten en opgaven ten aanzien van kwetsbare groepen en individuen in de wijk en beoordeelt per keer wie welke acties op welke wijze kan uitvoeren. In dit verband zou de PGV de overweging kunnen maken een diaconale pioniersplek op parttimebasis in Noord-Hofland te realiseren. Voor informatie over een leergemeenschap rond pionieren vanuit de PKN, zie: www.lerenpionieren.nl

Studenten

Tot slot zijn er nog twee groepen waarmee de PGV samenwerking kan zoeken om de dynamiek te behouden binnen een vergrijzende, stabiliserende populatie: enerzijds studenten uit Leiden en Den Haag en anderzijds de community van expats (bewoners met een bovengemiddeld inkomen die buiten Nederland zijn geboren en opgegroeid) binnen Voorschoten zelf. Zoals eigenaar *Woonzorg Nederland* de aanleunwoningen van het voormalige woonzorgcentrum *'t Hofflants Huys* nabij spoorwegstation *De Vink* in Noord-Hofland geschikt heeft gemaakt voor bewoning door studenten, jongeren en jonge statushouders, op vergelijkbare wijze zou de PGV kunnen overwegen wat de mogelijkheden zijn om enkele van haar diaconiehuisjes te laten fungeren als huisvesting voor studenten, die bijvoorbeeld zijn aangesloten bij een van de christelijke studentenverenigingen in Leiden en Den Haag. Deze potentieel nieuwe gemeenteleden geven een impuls aan zowel het dorp als de PGV. Daarnaast zou de PGV een ‘alumnibeleid’ kunnen voeren voor voormalige jongeren die inmiddels oud-gemeentelid zijn. Ik denk aan jongeren die bijvoorbeeld om studieredenen elders zijn gaan wonen en het contact met de PGV hebben verloren, maar in de weekends en de vakanties terugkomen om tijd met hun familie door te brengen. Voor deze jonge mensen zouden activiteiten ontwikkeld kunnen worden, die een extra impuls vormen om in de vrije tijd naar Voorschoten te komen en iets te ondernemen met leden van de PGV.

Expats

Naast de Britse expats in Voorschoten en de Amerikaanse expats in Wassenaar, zijn Chinese en Indiase expats in opkomst. In Wassenaar is een expatbureau dat nieuwkomers wegwijs maakt in het dorp, en zich richt op tweetalig aangeboden publieke informatievoorziening. De lokale dorpskrant reserveert telkens twee pagina's met Engelstalig ‘local news’. De PGV zou via het expatbureau in Den Haag of Wassenaar, aanwezige expatnetwerken in Voorschoten, de *American School* in Wassenaar en internationale bedrijven in Voorschoten, informatie kunnen inwinnen op welke wijze zij expats kunnen verwelkomen en betrekken bij het gemeentelieven. Juist expats kunnen door hun ‘wereldervaring’ zorgen voor een enorme dynamiek en ideeën aandragen voor het gemeentelieven, wanneer ze actief bij het kerkelijk gemeentelieven worden betrokken.

12. Samenwerking Leiden en Wassenaar

Wassenaar en Voorschoten delen een gemeenschappelijke ambtelijke organisatie en er is geopperd om burgerlijk te fuseren en Leidschendam-Voorburg op termijn in die fusie te betrekken. Er zijn diverse parallellen te noemen tussen de burgerlijke gemeenten Voorschoten en Wassenaar: de bewoningscultuur lijkt op elkaar, ze zijn in hoge mate vergrijsd en ze zijn

sterk afhankelijk van de voorzieningen en de werkgelegenheid in de centra van de nabijgelegen steden, hoewel ze het dorpse karakter van het eigen dorp of de wijken daarbinnen waarderen.

De samenwerking met omliggende kerkelijke gemeenten in Wassenaar en Leiden zou, meer dan nu het geval is, actiever kunnen worden aangegaan. Er zijn gemeenteleden uit de PGV die in het verleden verbonden waren met een kerkelijke gemeente in Leiden, en er zijn gemeenteleden die inmiddels in Wassenaar ter kerke gaan. Op het punt van samenwerking valt te denken aan het voeren van een informatief gesprek met de communicatiespecialist die verbonden is aan de diaconie te Leiden en die is gespecialiseerd in diaconale communicatie binnen en buiten de gemeente. Met Wassenaar zou Voorschoten een uitwisseling van elkaars cantorijen kunnen initiëren.

13. Ontlasting huidige predikanten

Een predikant is primair *verbi divini minister*, dat wil zeggen dienstbaar aan het woord van God en niet aan andere invloeden. De predikant oefent een geestelijk beroep uit, waarin de uitleg van de bijbel en de bediening van de sacramenten haar of zijn hoofdtaken vormen. De PGV lijkt zich soms onvoldoende te realiseren, dat zij met predikanten samenwerkt en niet met managers of ambtenaren. De PGV zou mijns inziens meer ruimte mogen bieden voor het typisch eigene van de predikant en de wijze waarop zij of hij predikant wil zijn. Een hulpmiddel om dat eigene voor het voetlicht te brengen, kan zijn het gesprek aangaan over ‘pastorbeelden’ die onder de predikanten zelf, de kerkenraad en gemeenteleden leven. Hoe verhouden die pastorbeelden zich tot elkaar? In hoeverre komen ze met elkaar overeen? Een ander hulpmiddel is tijdens een jaarlijks functioneringsgesprek met de predikanten expliciet de vraag te stellen wat zij van de kerkenraad en de gemeente nodig hebben om als predikant tot hun recht te komen. Ook zou een halfjaarlijks overzicht van een werkweek inclusief een urenverantwoording van de predikant inzichtelijk kunnen maken of en in welke mate predikanten toekomen aan hun primaire taken en wensen. Om de huidige predikanten te ontlasten op het punt van niet-predikantstaken is administratieve ondersteuning in bijvoorbeeld de vorm van een klein kerkelijk bureau of een aanspreekpunt voor een dagdeel per week wenselijk. Tot slot, met het oog op een mogelijk toekomstig te beroepen predikant raad ik beroepingscommissies aan goed te kijken naar de profielen, de leeftijd en de ‘persoonlijksstructuur’ van de kandidaten. De vraag of en hoe een kandidaat een aanvulling is op het huidige predikantenteam en de vraag of de huidige predikanten de samenwerking met de kandidaat ambiëren, zouden richtinggevende consideraties mogen zijn in de besluitvorming.

14. Begrippenlijst

Evangelicale spiritualiteit

Het protestants evangelicalisme in Nederland is geïnspireerd door de Amerikaanse *evangelicals* en kan worden omschreven als een orthodoxe stroming met een strikt persoonlijke ethiek. Enkele belangrijke uitgangspunten voor het evangelicalisme zijn: de nadruk op de bijbel als gezaghebbende bron voor geloof, het doorgeven van het evangelie en het belang van een persoonlijk geloof zoals vaak tot uiting komt na een persoonlijke bekering die uitmondt in de volwassendoop. Naast een evangeliserend karakter kenmerkt het evangelicalisme zich door: de informele liturgie in bijeenkomsten, de populaire liedcultuur en een onder de invloed van de charismatische beweging uitbundige geloofsbeleving.

Evangelicalen richtten zich op ‘gewone gelovigen’ en hebben geen intellectuele traditie ontwikkeld. Theologie en maatschappelijke hervorming hebben onder evangelicalen in Nederland minder prioriteit dan de religieuze beleving, hoewel opwekkingsbewegingen via charismatische sprekers vaak een impuls krijgen. Naast een anti-theologische instelling zijn evangelicalen anti-institutioneel ingesteld. Zij kennen bijvoorbeeld geen synodes en organiseren zich op congregationalistische wijze, dat wil zeggen dat het bestuur in handen is van democratisch gekozen geestelijken en leken die deel uitmaken van onafhankelijke gemeentes.

Hording

Hording kan worden omschreven als een gedragspatroon dat gekenmerkt wordt door het verzamelen van grote hoeveelheden objecten die de ruimte van een leefomgeving, zoals een huis, innemen en het onvermogen of de onwil om van deze objecten afstand te doen vanwege bijvoorbeeld een emotionele gehechtheid aan de desbetreffende objecten. *Hording* veroorzaakt veelal leed en beschadiging doordat het gezondheidsrisico's, verminderd functioneren en economische belasting met zich meebrengt, en ongunstige effecten heeft op sociale relaties, waaronder familieleden, vrienden en collegae.

Katholiciteitsprincipe

Het katholiciteitsprincipe focust op eenheden in onderscheid van delen, waardoor de betrokkenheid op de gehele gemeente of kerk belangrijker is dan op een lokale stads- of dorpsgemeente. Het collectieve of algemene karakter van de kerk is het kenmerk van de katholieke kerk. De toevoeging ‘rooms’ aan het katholiciteitsprincipe verwijst naar een kerkelijk leidinggevende zoals een paus of bisschop die een samenbindende en bijsturende functie hebben. In geval van geloofsdisputen en/of vragen die onder parochianen leven en die meekomen met hetzij de seculiere moderne tijd, hetzij de inrichting van de samenleving, spreekt een paus of bisschop zich in de kerk of in het publieke domein uit.

Liberaal christendom

Het liberale christendom vertegenwoordigt het progressieve, individualistische, vrijzinnige gedachtegoed van hervormden, gereformeerden, lutheranen, doopsgezinden en remonstranten. De vrijzinnigheid komt goed tot z'n recht in een samenleving die gebouwd is op verantwoordelijkheidsbesef en *Bildungs*-idealen als kennis, cultuur en inzicht. Liberale christenen hebben een brede kijk op christendom waardoor zij welwillend staan tegenover pluriformiteit. Beschaving, opvoeding en onderwijs spelen voor hen een belangrijke rol. Beoefenaars van het liberale christendom streven een cultuur na waarin waarden als redelijkheid, tolerantie, deugdzaamheid en sociabiliteit hoog worden gewaardeerd. Die deugden zijn het gevolg van de basisovertuiging dat geloof en rede niet met elkaar op gespannen voet staan, maar beide een eigen domein van de werkelijkheid bestrijken en uiteindelijk terug te voeren zijn op God als dezelfde bron. Het liberale christendom is verder te herkennen aan de volgende eigenschappen: een persoonlijke interpretatie van theologische en ethische opvattingen zoals tot uiting komt in het schrijven van een persoonlijk credo bij het afleggen van een openbare geloofsbelijdenis, een open houding jegens andere overtuigingen, groot maatschappelijk engagement door persoonlijk verantwoordelijkheid te nemen voor het welzijn van de samenleving en een lage kerkelijke betrokkenheid.

Midden-orthodox

De modaliteit ‘midden-orthodox’ is een verzamelbegrip voor de gematigde hoofdstroom binnen de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) die na WO II is ontstaan. De midden-orthodoxie vormt de grootste modaliteit binnen de PKN en kenmerkt zich door: een gematigd confessionalisme, geen eigen organisatie in bijvoorbeeld de vorm van een bond of vereniging, een positieve waardering van wetenschappelijk onderzoek, literatuur, kunst en cultuur, de integratie van rede, ervaring en emotie in het geloofsleven, en pleitbezorging van oecumene en liturgische vernieuwing binnen de eigen gemeente.